Nils Retterstøl, Øivind Ekeberg og Lars Mehlum:

Selv mord - et personlig og samfunnsmessig problem

Bokanmeldelse ved Georg Schjelderup

En gammel klassiker i ny innpakning?

Det er et krevende prosjekt forfatterne begir seg i kast med når de nå fornyer en bok som første gang utkom i 1970. Boken *Selv mord* har etter hvert blitt å regne som en grunnbok innenfor selvmordslære i Norge. Nils Retterstøl har vært initiativtaker og eneforfatter frem til den foreliggende utgaven, og har således rådet grunnen alene med hensyn til faglig perspektiv og valg av fokus innenfor feltet suicidologi. Når to markante klinikere og forskere som Øivind Ekeberg og Lars Mehlum går inn som medforfattere, blir det interessant å se på i hvilken grad perspektiv og fokus er tilført noe nytt som gjør det verdt å kjøpe den nye utgaven. La det være sagt med en gang: Denne utgaven er utvidet og modernisert i betydelig grad, selv om kapitteinndelingen i hovedsak følger de samme grunntrekk som tidligere. Jeg vil i det følgende gjennomgå kapitler for kapittel.

I forordet tilkjennegis målsettingen som er å høyne kunnskapsnivået i suicidologi innenfor helsevesenet, skolevesenet og i befolkningen. Imidlertid må man spørre seg om det er hensiktsmessig og formålstjenlig å rette seg mot en såpass bredt sammensatt gruppe lesere. I kapitlet om *definisjoner* gis en innføring og forklaring av viktige begreper. *Selv mord i et kulturhistorisk perspektiv* gir en innsiktsfull og viktig innføring i kulturhistorien knyttet til selvmord fra antikken og frem til vår egen tid. Dermed understrekes betydningen av å forstå selvmord også som et kontekstuell fenomen knyttet til den kulturen fenomenet forekommer i. *Selv mord i kunst* er nyskrevet, betydelig utvidet og omhandler selvmordstemaet slik det er skildret i et utvalg av malerkunst og litteratur. I innledningen til dette kapitlet reiser forfatterne tre sentrale spørsmål som angir fokus for behandling av stoffet: Hva kan vi lære om selvmord ved å studere *kunstneren selv*, de biografiske opplysningene om liv og levnet? 2: Hva kan vi tilsvarende lære av det *kunstneriske uttrykket*? Og 3: Hvilket *budskap* har kunstneren etterlatt om selvmord? Dette sammen med rik bruk av referanser til forskere innenfor litteratur og billedkunst virker som et pedagogisk godt grep, og gir inspirasjon til videre lesning. Kapitlene om *selvmord i norsk*,

nordisk og internasjonalt perspektiv er oppdatert i forhold til de nyeste forskningsresultatene. Samtidig er det ryddet opp i strukturen slik at fremstillingen i denne utgaven fremstår som mer leservennlig. Likevel er det grunn til å stille spørsmål ved hensikten med å referere til den amerikanske psykiateren Hendins undersøkelse og teori fra 1964 der han påpeker ulike suicidalmønstre i Danmark, Norge og Sverige. Forfatterne sier jo selv at det "er åpenbart at Hendins metodikk ikke er holdbar som utgangspunkt for de konklusjoner han kommer med". I kapitlet som omhandler ulike *aldersgrupper*, gis det nøkterne tolkninger av funnene i nyere forskning. Forfatterne maner til forsiktighet i tolkning av utviklingstrekk, og det kan være på sin plass. Kapitlene som omhandler utvalgte grupper som *militært personell*, *innsatte i fengsler* og *menn med alkohol- og stoffmisbruk* er informativt skrevet, og her viser man til så vel forskning som ulike forebyggende tiltak i Norge. Dette gjenspeiler også noe av forskningsaktiviteten innenfor disse feltene i vårt land. I kapitlet om *somatiske lidelser* understrekes blant annet betydningen av å skille mellom sorg og depresjon, og viktigheten av å gi en adekvat depresjonsbehandling.

I denne utgaven drøfter forfatterne forskning på feltet mer kritisk. Det fremheves flere steder at det er betydelige metodeproblemer ved enkelte refererte studier. Dette er en viktig kvalitetssikring, og fremfor alt en god hjelp for leseren. I avsnittet om nevrologiske lidelser blir det tydelig at forfatterne også kjenner feltet som klinikere i daglig møte med pasienter, og dette er en styrke for boken. Kapitlet om *psykisk lidelse* er utvidet og omskrevet. Her pekes det på at depresjon både er underdiagnostisert og underbehandlet i vårt samfunn i dag. Drøftingen som forfatterne gjør omkring forholdet mellom selvmord og depresjon er nansert, og peker på viktige problemområder som kanskje ikke blir viet tilstrekkelig oppmerksomhet. Et viktig poeng er at mannlig depresjon oftere overses enn kvinnelig, særlig hos unge. "Hos unge menn kan depresjon ikke sjelden arte seg som atferdsmessige problemer, aggresjon eller irritasjon, konsentrasjonsvansker, impulsiv eller utagerende atferd eller økende rusbruk."

At forfatterne i denne utgaven også tar med en liste over faktorer som spiller en rolle i forbindelse med ulike psykiske lidelser, er nyttig. I *Psykiske faktorer* beskrives utviklingen av vår forståelse av selvmord innenfor psykodynamiske teorier og kognitive teorier, og kapitlet gir en viktig oversikt over nyere norske forskningsarbeider.

Det er grunn til å spørre hva forfatterne vil med avsnittet om *selvmord som heltemodig handling*. Selvmordsaksjonene i Amerika som krevde nærmere 5000 menneskeliv er summarisk nevnt, på tross av at det er et dagsaktuelt fenomen. Komplexiteten i selvmordsaksjoner er nettopp en begrunnelse for å gi fenomenet en større plass ettersom det omfatter individuelle, men også sosiale, religiøse og politiske konsekvenser av enorm betydning for livet videre for svært mange mennesker.

Biologi og suicidal atferd er oppdatert på forskning knyttet til sammenheng mellom serotonin (som er en viktig neurotransmittor for regulering av emosjoner som angst, depresjon og aggresjon) og suicidalitet. *Populære oppfatninger om selvmord* er et kapittel som burde vært fornyet. Det blir litt påfallende at leseren tenkes å stille de samme spørsmål i tiår etter tiår med utstrakt informasjons- og undervisningsvirksomhet. I *intervensjoner og behandling ved selvmordskriser* gis det prinsipper for, og oversikt over ulike intervensjoner. Videre gjennomgår forfatterne ulike behandlingsformer som er aktuelle i forbindelse med selvmordskrise. Mengden av behandlingsformer som her refereres, gir liten mulighet for utdyping, og mye blir summarisk. Eksempelvis Marsha Linehans kognitive atferdsterapi kunne vært grundigere beskrevet og underbygget

med nyere funn. *Etterlatte ved selvmord* er et viktig kapittel. I de senere årene har fagpersonell og lekfolk gått sammen om å danne en frivillig organisasjon: LEVE. Her kunne man også valgt å drøfte problemstillinger knyttet til helse- og sosialpersonell som etterlatte. Mange mener at reaksjoner hos helsepersonell som mister en av sine pasienter, likner mye på de reaksjonene som de nærmeste pårørende opplever.

Hvordan går det senere for mennesker som har gjort selvmordsforsøk spør forfatterne i et av de siste kapitlene. I gjennomsnitt regner man med at 10 % av dem som har vært innlagt i psykiatriske avdelinger etter selvmordsforsøk, vil dø i selvmord senere i livet, mens 90 % av selvmordsforsøkerne dør av andre årsaker. Det er nyttig å lese om *hvilke konsekvenser selvmordsforsøket har for pasienten senere i livet*. Imidlertid kunne historiene vært oppdatert til vår egen tid, slik at konteksten rundt de menneskelige historiene mer er i samsvar med vår egen tid. *Legeassistert selvmord* er dessverre et aktuelt og viktig tema. Forfatterne viser til retningslinjer og tallmessig utvikling i blant annet Nederland som har tillatt legeassisterte selvmord i flere år. Tallene fra 1995 viser at det i Nederland ble utført 400 legeassisterte selvmord. Forfatterne er tydelige i begrunnelsen for å avvise en liknende utvikling i Norge. Boken avsluttes med en oversikt over forebyggende tiltak fra 1910 og frem til i dag. Fra vår tid vises hvordan den nasjonale handlingsplanen mot selvmord henter elementer fra både en sykdomsforebyggende og helsefremmende modell, og fra en skadeforebyggende modell.

I konklusjonen fremheves at det ikke er lett å innhente sikker viten om effekten av de forebyggende tiltakene. Her kunne man ønsket seg en mer offensiv og konkret avslutning som peker frem-

over, f. eks. ved å angi mer spesifikt hvilke områder som nå er viktige for forebygging og forskning.

Er dette bare en gammel klassiker i ny innpakning? Svaret er både og. Dette er en klassiker i positiv betydning av å være en grunnbok i suicidologi. Slik sett skal grunnleggende kunnskap holdes fast ved, samtidig som ny innpakning også krever fornying av innhold. Langt på vei makter forfatterne denne krevende oppgaven, og mye nytt stoff har igjen gjort boken til aktuell og viktig lesning. Samtidig merkes det at ikke alle deler av boken er gjennomgått med den samme fornying for øye. Dermed blir den noe ujevn i måten den er bygget opp på. Bruken av referanser til oppdatert forskning er svært bra i store deler av boken, mens i andre deler er dette nærmest fraværende. Mange kapitler burde vært gitt en mer enhetlig utforming, med en innledning som forteller hva kapitlet omhandler, og med en oppsummering av de viktigste punktene. Slikt letter tilgangen for studenter som også vil bruke boken som oppslagsverk. Når dette er sagt, må det understrekes at boken er såpass viktig at man allerede nå bør begynne å forberede neste revisjon om ca fem år. Kanskje ville det være hensiktsmessig å rette seg mot et smalere publikum innenfor helse- og sosialfeltet og nedsette en redaksjonskomité med ansvar for ulike deler av boken. Her ligger grunnlaget til et standardverk i norsk suicidologi. Lykke til med videreføringen!

Georg Schjelderup
er førstelektor ved
Høgskolen i Oslo.

Nils Retterstøl, Øivind Ekeberg og Lars Mehlum:
Selvmord – et personlig og samfunnsmessig problem
Oslo: Gyldendal akademisk, 2002